

Gemeente Breda

Bijlage 23 bij besluit
Z2020-006092-V1

V&L

Onderzoek en Ontwikkeling Monumenten

WonenBreda

Ingek. 25 NOV 2008

Digitaal Archief

orig. doorgest.

Betreft: Definitieve rapporten Lange Stalen en Postkantoor

Den Haag, 24-11-2008

Hierbij stuur ik u vijf exemplaren van het Bouwhistorisch Onderzoek Lange Stallen en de Cultuurhistorische Quicksan Postkantoor Oude Veste/Keizerstraat.

Wij willen u bedanken voor de samenwerking en wij blijven graag op de hoogte van de verdere ontwikkeling.

Met vriendelijke groet,

Bouwhistorisch Onderzoek Lange Stallen Breda

Den Haag, 14 november 2008

Alle afbeeldingen zijn van OOM tenzij anders vermeld

Inleiding

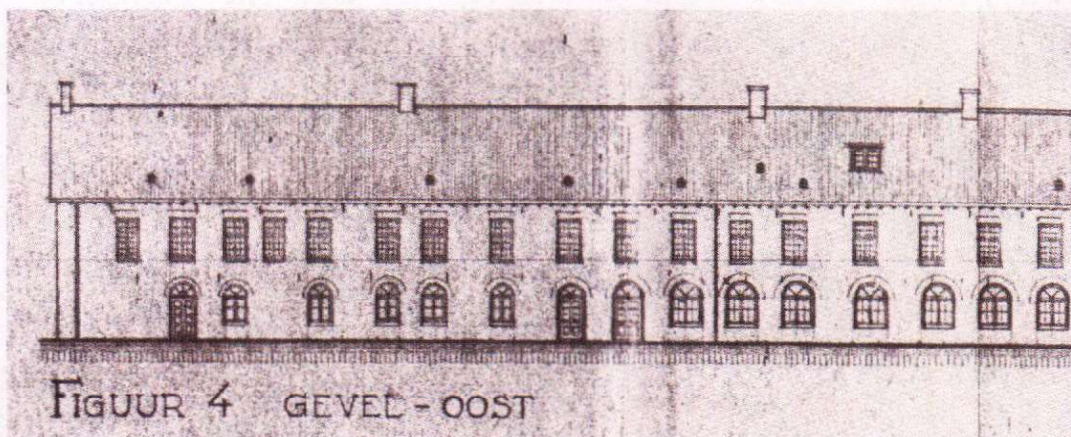
In het kader van de verbreding en kwaliteitsversterking van de woon- en winkelfunctie in de binnenstad van Breda is eind 2007 het Masterplan 'Achter de lange stallen' gepresenteerd. De te ontwikkelen locatie sluit aan op het bekende winkelgebied rondom de Ginnekenstraat en is gelegen tussen de Oude Vest, de Keizerstraat, De Stallingstraat, De Ginnekenstraat en de Akkerstraat.

Het Masterplan voorziet in circa 180 woonappartementen, 25.000 m² detailhandel en ondersteunende horeca; en circa 1000 ondergrondse parkeerplaatsen.

Belangrijk onderdeel van het masterplan wordt gevormd door het omvangrijke complex De Lange Stallen, dat een gemeentelijke monumentenstatus geniet en zal worden herbestemd tot wooncomplex met winkelfunctie op de begane grond.

Om inzicht te krijgen in de toekomstige gebruiksmogelijkheden van het beschermde monument is een ontwikkelingskader gewenst. Het adviesbureau O.O.M. is derhalve gevraagd om een bouwhistorisch onderzoek uit te voeren en de historische ontwikkeling van De Lange Stallen met de aanwezige monumentale waarden inzichtelijk te maken. Het voorliggende rapport is daar het resultaat van. Achtereenvolgens zullen de volgende onderwerpen aan bod komen:

- 1) Stedenbouwkundige context
- 2) Beknopte karakterisering complex
- 3) Historische beschouwing en verbouwingsgeschiedenis
- 4) Bouwfasen gevel
- 5) Monumentale kwaliteiten en waardebeoordeling
- 6) Hiërarchische waardekaart

Fragment Keizerstraatgevel van een inmetingstekening uit 1950 (Bron: stadsarchief Breda)

Stedenbouwkundige context

Breda heeft van oudsher een belangrijke militaire functie gehad en was tot 1870 een ommuurde vestingstad. Vanaf het eind van de 19e eeuw, na het ontmantelen van de stadsomwalling verrezen er diverse kazernes rondom de stad, waaronder de Seeligkazerne (1890) de Trip van Zoudtlandkazerne (1912) en de Chassékazerne (1896-99). Ondanks het militaire karakter van de stad was het aantal militaire gebouwen tot de slechting van de stadswallen rond 1870 beperkt. Het Klein Arsenaal (1640, 1836), het Groot Arsenaal (1771) en de Lange Stallen (1765) zijn enkele van de weinige militaire gebouwen van voor 1870. Deze gebouwen zijn later onderdeel uit gaan maken van de in de 19^e eeuw gestichte kazernes.

De ontwikkeling van nieuwe militaire complexen na de slechting van de muur vond logischerwijs plaats bij de bestaande militaire faciliteiten.¹ Door de grote omvang van de terreinen die de nieuwe kazernes in beslag namen is deze ontwikkeling zeer bepalend geweest voor de wijze waarop Breda is gegroeid aangezien ze een barrière vormden voor uitbreiding aan die zijde.

De Lange stallen, vanaf 1899 onderdeel van de Chassékazerne, lag op een terrein dat sinds de 17e eeuw een militaire functie kende met barakken en een exercitieterrein. De huidige stallen zijn in de plaats gekomen van de oude 'Houtte Stalling', die een vergelijkbare langgerekte afmeting had.² Voor die tijd stond het terrein bekend als het 'nonneveld' behorende bij een klooster dat buiten de 14^e eeuwse omwalling lag. De stallen lagen binnen de 17^e eeuwse vestingwerken vlak bij de op het huidige Van Coothplein. gesitueerde Ginnekenpoort.

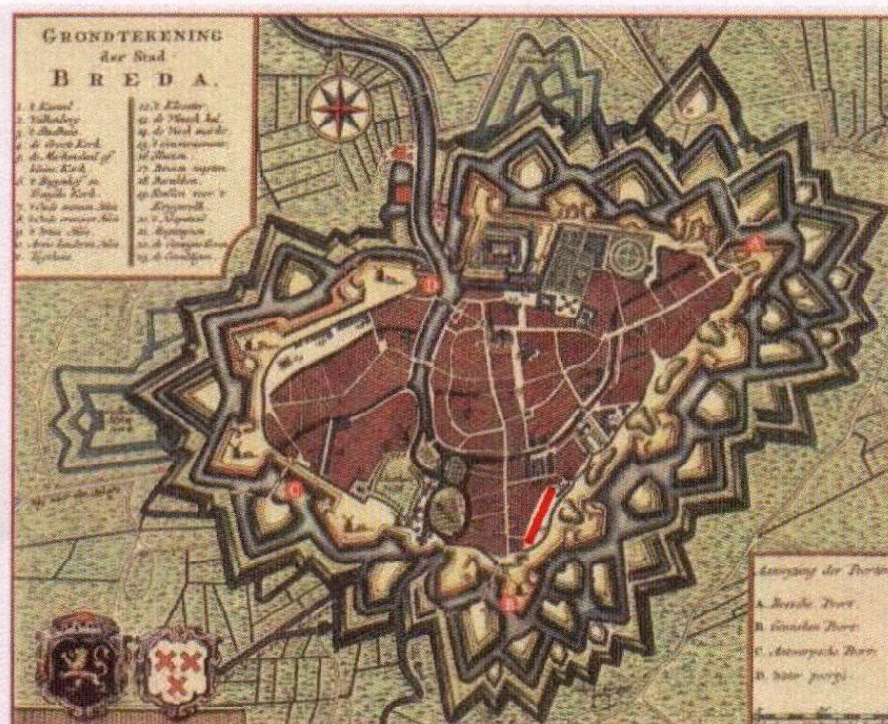
Lange stallen voor het doortrekken van de Keizerstraat in 1954, gezien vanaf de zuidzijde (bron: Stadsarchief Breda)

Na de slechting van de veste grensden de inmiddels tot kazerne verbouwde stallen aan een groot exercitieterrein dat op de plek van de ommuring kwam. Het militaire terrein vormde in plaats van de vestingwerken nu de begrenzing van de oude stad. In 1896-99 werd het militaire complex uitgebreid door de kapitein der Genie W. van Cool, en kreeg het de naam

¹ Situering van de terreinen was opgenomen in het Plan van Uitleg van F.W. van Gendt (1875)

² De oude houten stallen zijn aangegeven op de stadplattegrond van Immink uit Van Goor 1744

Chassékazerne³. De nieuwe kazerne lag met de achterzijde naar de oude binnenstad en richte zich op het exercitieterrein aan de oostzijde; de Lange Stallen lag dus a.h.w. achter de nieuwe kazerne. Tot 1954, toen de Keizerstraat hier werd aangelegd was het terrein tussen de kazerne en de Stallen een afgesloten gebied Achter de Lange Stallen, aan de westzijde, grensde de kazerne aan openbaar gebied. Door de langgerekte opzet bleven de stallen tot het doortrekken van de Keizerstraat een harde begrenzing van de oude binnenstad. Het driehoekige terrein tussen Achter de Lange Stallen en de Ginnekenstraat, heeft deels een agrarische functie gehad. Aan de Achter de Lange Stallen, de Akkerstraat en de Stallingstraat stond bebouwing, deels woonhuizen deels industrieel, die vanaf de jaren '60 geleidelijk zijn gesloopt. Vanaf de jaren '80 is vrijwel het gehele terrein als parkeerplaats ingericht.

Stadsplattegrond van Immink uit Van Goor 1744. In rood is aangegeven de locatie van de oude Houtte Stalling, de voorganger van de Lange Stallen (bron kaart: stadsarchief Breda)

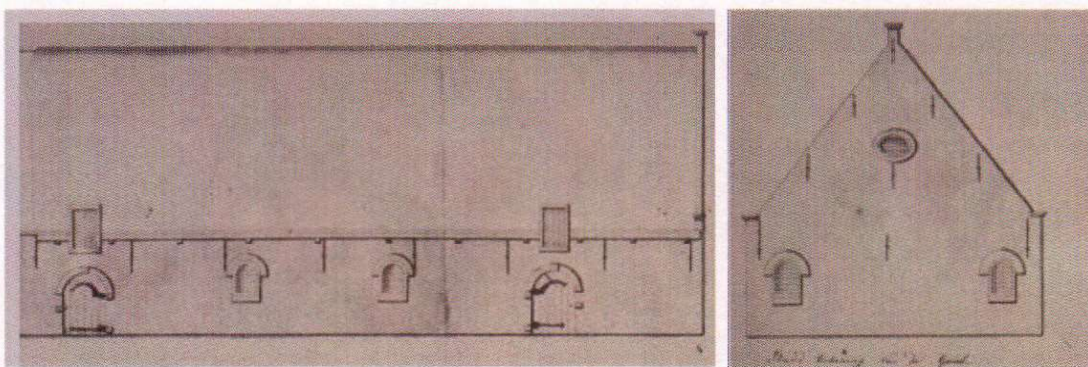
³ Vernoemd naar luitenant kolonel D.H. Chassé (1765-1849)

Beknopte karakterisering complex ⁴

De Lange Stallen is een langgerekt gebouw (c.a. 180 bij 12 m) dat bestaat uit twee bouwlagen onder een zadeldak en is gesitueerd tussen de Keizerstraat en Achter de Lange Stallen. De twee kopse puntgevels hebben windveren en sluiten rechtstreeks aan op het dak dat gedekt is met oud Hollandse gesmoorde pannen. Onder de dakrand zit een metselwerkvluchting en in elke geveltop bevindt zich één dichtgemetseld ovaal raam. De begane grond bevat onregelmatig verdeelde ramen en deuren onder een rondboog. De dagkanten zijn gecementeerd. De stolpramen bevatten een horizontale roede en een bovenlicht met twee schuine of twee rechte roeden. De deuren zijn eenvoudige vlakke deuren met dezelfde variatie in bovenlichten als de ramen. De plint is voorzien van cementpleister. De gevel bevat vier onderdoorgangen onder rondbogen, per passage twee aan de Keizerstraat en één aan de Achter de Lange Stallen. De verdieping bevat onregelmatig verdeelde kruisvensters met een roedeverdeling onder een segmentboog. Enkele ramen wijken hier van af en hebben een andere verdeling of een rechte strek. Op diverse plaatsen zit geen raam maar de sparing van een loggia. De ramen en loggiasparingen hebben allen een gecementeerde lekdorpel. In het dak zijn forse puntige dakkapellen geplaatst.

De begane grond bevat winkels, 'rug aan rug' woningen en bergruimtes. De verdieping bevat 'rug aan rug' woningen en de kap bevat woningen en atelierwoningen. Het complex wordt in het midden gescheiden door een wand die in de lengterichting bijna volledig doorloopt.

Het gebouw sluit typologisch aan bij militaire barakgebouwen uit de 18^e eeuw en 19^e eeuw die worden gekenmerkt door langwerpige bouwvolumes met een enigszins gesloten karakter onder zadeldaken. Van het in basis 18^e eeuwse stallengebouw resteert in vorm weinig, het gebouw heeft het karakter van een 19^e eeuwse kazerne. Voorbeelden die aansluiten bij de oorspronkelijke opzet zijn de gesloopte Cavaleriestallen in 's-Hertogenbosch en de Blokstallen in Bergen op zoom. Andere voorbeelden van langgerekte 19^e eeuwse kazernes zijn de Lancierskazerne in Tilburg (1840), Boreelkazerne in Deventer (1847) Cavaleriekazerne in Amsterdam (1863) en de RipperdaKazerne in Haarlem (1882).

Ontwerptekening van de Lange stallen uit 1765

⁴ Voor een uitvoerige beschrijving zie de Redengevende Omschrijving van de Gemeente Breda die als bijlage is toegevoegd.

Historische beschouwing en verbouwingsgeschiedenis

De Lange Stallen zijn gebouwd in 1765. Voor de bouw was een ontwerp gevraagd aan A.J. de Bock en J.A. Herlin. Het ontwerp van Herlin, die ook de architect was van het Groot Arsenaal te Breda, werd uitgevoerd.

Het 180 meter lange gebouw bood plaats aan 264 paarden en telde één bouwlaag met een zolderverdieping. In het midden stond een wand met aan weerszijden de paardenstallingen. De kap deed dienst als hooizolder. De langgerekte gevels waren vrij gesloten met staldeuren onder een rondboog waartussen enkele kleine rondboogvensters zaten. Boven de staldeuren waren dakkapellen geplaatst met een luik ten behoeve van de hooizolder. De kopse gevel bevatte twee kleine rondboogvensters een oeil-de-boeuf in de geveltop.

In 1868 zijn de stallen verbouwd tot kazerne waarbij het gebouw met een verdieping werd verhoogd. In 1947 zijn de Lange Stallen verbouwd tot levensmiddelenmagazijn en in 1980-81 is het hele gebouw verbouwd tot wooncomplex met winkels door architect J.F.C. Oomes. Bij de twee kopse gevels zijn nog duidelijk de oorspronkelijke kopgevels van de 18^e eeuwse stallen te herkennen. Ook het dichtgemetselde oeil-de-boeuf is zichtbaar. Afgezien van de zichtbare overgang van het 18^e en 19^e eeuwse metselwerk bij de verdieping resteert heel weinig van de oorspronkelijke opzet van de stallen. De boogvensters op de begane grond zijn grotendeels in 1868 aangebracht. De nieuwe ramen zijn niet ingeboet in het metselwerk maar de sparingen zijn erin gezaagd waarbij de dagkanten werden aangesmeerd. Aan de bovenzijde is een soort ijzeren trekstang aangebracht. De raamdetaillering zelf sluit overigens aan bij een verbouwing die aan het begin van de 20^e eeuw heeft plaats gevonden evenals de resterende stalen tralies. Op drie plekken zijn duidelijk sporen te zien van de oorspronkelijke toegangspoorten van de oude stallen. Boven deze poorten en ook op enkele andere plaatsen is de metselwerkinvulling te zien waar de dakkapellen van de oorspronkelijke stallen hebben gezeten. Centraal in de Keizerstraatgevel bevindt zich een sluitsteen met daarop het jaartal 1765. De steen heeft vermoedelijk boven de centrale toegang gezeten van de 18^e eeuwse stallen. Met de verhoging en aanpassing van 1868 is de steen herplaatst in de gevel. Door de diverse aan- en inpassingen door de tijd heen vertoont het 18^e eeuwse metselwerk vele verstoringen.

De kap uit 1868 is minder schuin dan de oorspronkelijke houten kap. Voor de nieuwe kap zijn delen van de oude kap hergebruikt. Bijvoorbeeld in de atelierwoning aan de noordzijde zitten nog oorspronkelijk hergebruikte onderdelen. De middelste scheidingswand is bij de herinrichting grotendeels aangehouden. Het vermoeden bestaat dat de balklaag van de eerste bouwlaag deels oorspronkelijk is. De balklaag van de tweede bouwlaag is vermoedelijk 19^e eeuws. Mogelijk zijn ook hier oorspronkelijke balken hergebruikt.⁵

Opmerkelijk is overigens de vertanding in de 19^e eeuwse opbouw in de westgevel aan de zuidzijde. Het metselwerk is duidelijk 19^e eeuws maar de uitvoering lijkt in twee fasen te hebben plaats gevonden. De lagenmaat van het metselwerk verspringt en de raamdetaillering en onderdorpels van de vensters in dit bouwdeel wijken af van de overige vensters uit die periode.

Aanvankelijk had de eerste bouwlaag minder ramen dan in de huidige situatie. Tussen de periode 1868 en 1947 zijn er diverse ramen bij geplaatst. Vermoedelijk is dit met een verbouwing aan het begin van de 20e eeuw gebeurd. In die periode zijn ook nagenoeg alle deuren aan Achter de Lange Stallen vervallen. Waarschijnlijk met de bouw van de Chassékazerne en het afbakenen van het terrein van de huidige Keizersstraat is het gebouw aan de achterzijde gesloten naar de stad en zijn de stalen hekken voor de ramen op de begane grond aangebracht. In deze periode zijn ook nieuwe trappen aangebracht. De twee

⁵ Door de brandwerende beplating etc. is de balklaag niet te zien. Het verbouwingsdossier geeft hier geen uitsluitsel over. De architect J.F.C. Oomes is tijdens het onderzoek niet achterhaald

trappenhuisen aan de kopse zijden van de Stallen dateren uit het begin van de 20^e eeuw. In het dak zijn bescheiden dakkapellen aangebracht.

De verbouwing uit 1947 tot voedselmagazijn had voornamelijk betrekking op de interne indeling.

De verbouwing van 1980-81 is zeer ingrijpend geweest. Er zijn vier open onderdoorgangen gecreëerd met elk aan de Keizerstraat twee en aan de Achter de Lange Stallen één nieuw ingebrachte rondboog. Aan weerszijden van het gebouw zijn op de verdieping raamkozijnen verwijderd ten behoeve van loggia's. Verder zijn er diverse nieuwe ramen en een enkele nieuwe gevelsparing t.b.v. een loggia op de verdieping ingebracht. In de twee kopse gevels zijn op de verdieping vier ramen aangebracht. Op oude foto's zijn in de zuidgevel op de verdieping sporen zichtbaar van drie dichtgemetselde vensters. Deze sporen zijn nagenoeg verdwenen bij de inpassing van de nieuwe ramen. Aan de noordzijde zijn deze sporen overigens niet te zien. Met name aan de Achter de Lange Stallenzijde zijn diverse ramen tot deur aangepast. Bij het vervangen van ramen of het aanbrengen van nieuwe ramen is de vroeg 20^e eeuwse detaillering aangehouden.

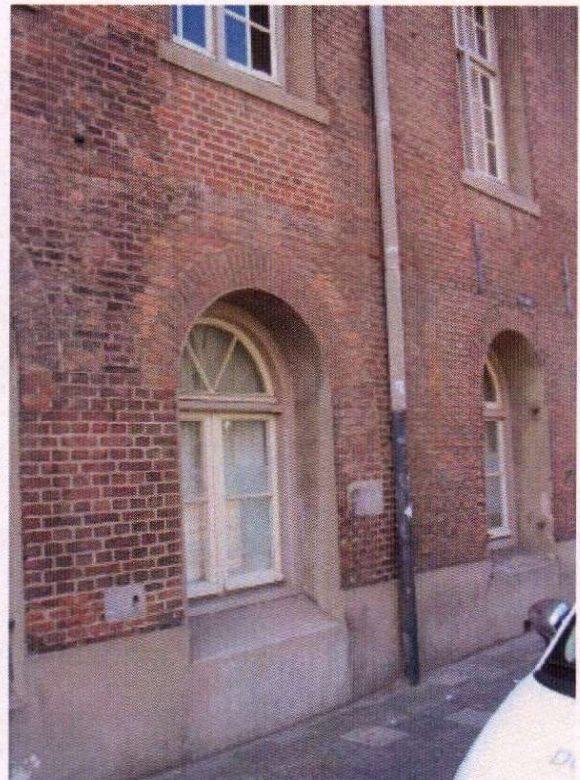
In het dak zijn forse puntige dakkapellen met een loggia aangebracht. De bestaande, meer bescheiden dakkapellen zijn hierbij verwijderd.

De onderdoorgangen ontsluiten de winkelruimtes aan weerszijden en een trappenhuis voor de woningen op de verdiepingen. Naast de winkels liggen 'rug aan rug' woningen afgewisseld met bergruimtes. Bij de woningen zijn de tralies van de boogvensters verdwenen. Op de verdieping zijn rond de trappenhuisen eveneens 'rug aan rug' woningen ingericht. Alleen aan de kopse zijden liggen woningen over de volle breedte van het pand. In de kapverdieping zijn afwisselend woningen en atelierwoningen ondergebracht.

De plattegrondindeling is nagenoeg compleet gewijzigd met de verbouwing in 1980-1981. Alleen de wand in het midden is bij de woningen nog aanwezig. Bij de winkels is deze wand verdwenen. Verder is de bestaande trappenstructuur gehandhaafd. Aan de noordzijde waar op de verdieping een groot magazijn was gevestigd, is de structuur nagenoeg volledig nieuw.

Gevelfragment Keizerstraat in 1980 voor de verbouwing (bron: Stadsarchief Breda)

Ramen ingebracht in 1868 op een plek waar een 18^e eeuwse toegang heeft gezeten waarvan de rondboog en hardstenen aanzetstenen nog zichtbaar zijn. Links Achter de Lange Stallen en rechts de Keizerstraat. Boven het raam in de Keizerstraatgevel zijn de sporen zichtbaar van het 18^e eeuwse dakluik.

Detail kapconstructie in de meest noordelijke atelierwoning met gedeeltelijk hergebruikte balken van de 18^e eeuwse kap. Op het spantbeen en de hanebalk zitten telmerken.

Een in 1868 ingebracht raam op de begane grond in de Keizerstraatgevel. Bij de dagkant is zichtbaar dat de ramen zijn ingezaagd.

Bouwfases gevel

18^e eeuwse element of bouwspoor

Aangebracht of ingepast in 1868

Aanpassing tussen 1868 en 1947

Aanpassing bestaand onderdeel 1980-81

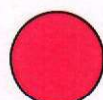
Nieuw aangebracht element 1980-81

19e eeuwse bouwspoor

20e eeuwse bouwspoor

Ooit een deur geweest

Ooit een raam geweest

Een grijze lijn geeft aan tot waar de overlap is met de vorige foto

Nb. Wanneer er twee bouwfases bij één element zijn te vermelden wordt de eerste fase aangegeven door een omkadering en de tweede door een kruis.

Keizerstraat (1) Het eerste en derde raam van rechts op de verdieping (loggia niet meegerekend) hebben een laat 19e eeuwse detaillering. Het tweede raam van rechts is vernieuwd in 1980-81.

Keizerstraat (2) De linker onderdoorgang was een smalle deur, de rechter een bredere

Keizerstraat (3) De omkadering van de loggia rechts geeft de fase aan wanneer er een raam is aangebracht. Het kruis geeft de periode aan wanneer de loggia is aangebracht

Keizerstraat (4) De linker doorgang was een raam zoals het raam links ernaast. De rechter doorgang was een brede deur.

Keizerstraat (5)

Keizerstraat (6)

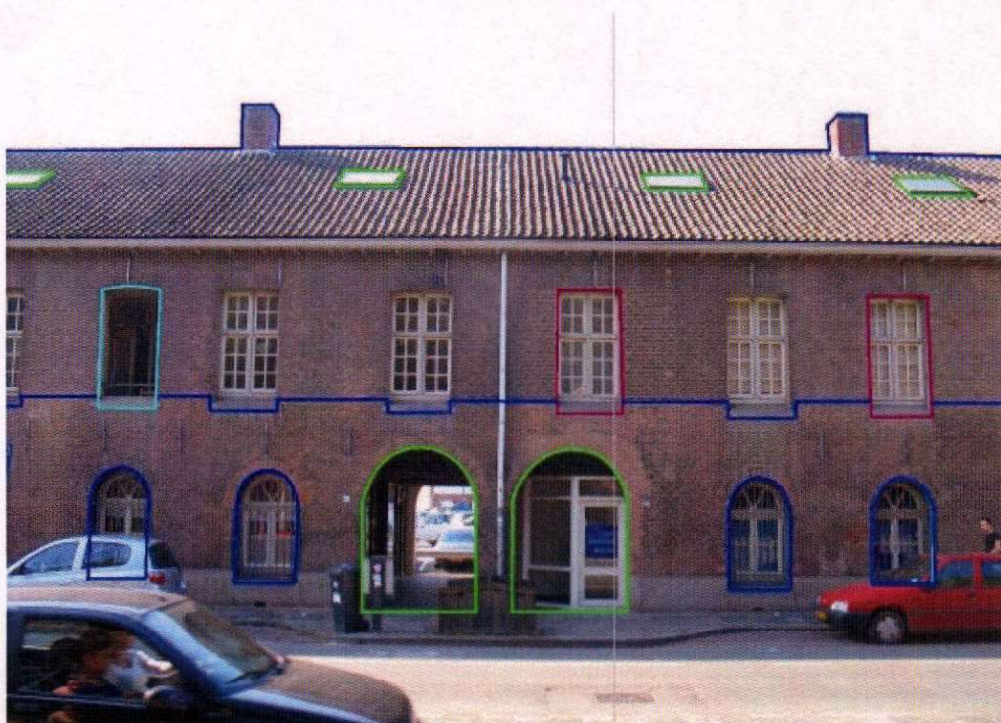
Keizerstraat (7) Centraal in de gevel zit de herplaatste jaartalsteen. Bij het raam rechts zitten hardstenen onderdelen van een 18^e eeuwse ingang. Er boven zit een spoor van dakluik voor de hooizolder

Keizerstraat (8)

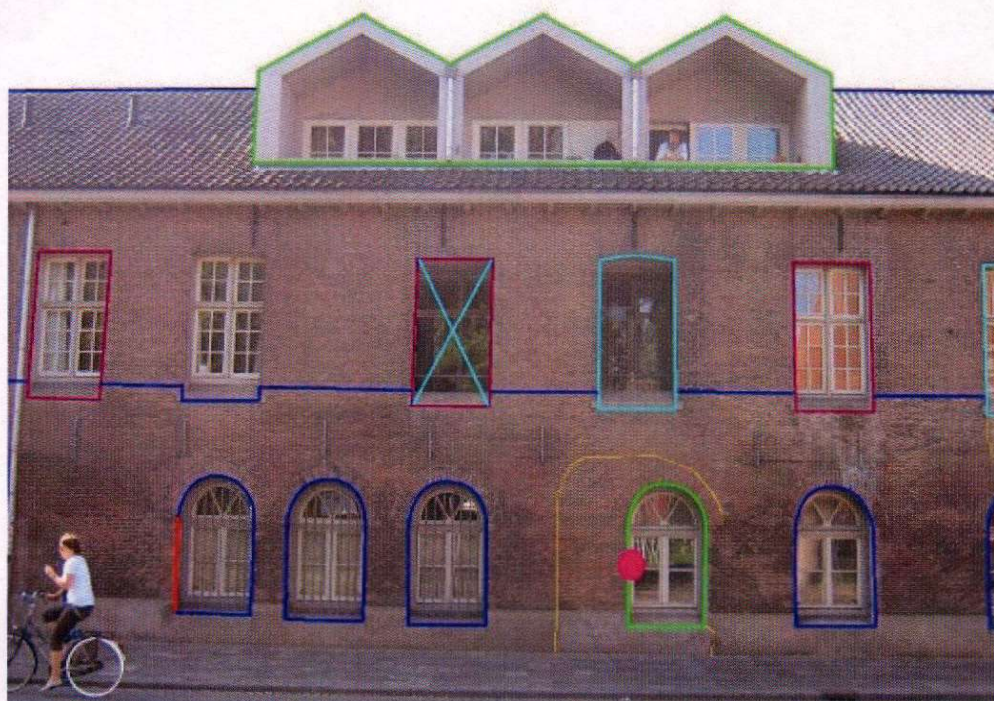
Keizerstraat (9) De linker doorgang was een smalle deur, de rechter een smal raam.

Keizerstraat (10) De linker doorgang was een brede deur, de rechter een smal raam. De portiek in de passage is aangebracht in 1993 (architectenbureau Becker BV)

Keizerstraat (11) Ter plaatse van het raam links naast de doorgang heeft een 18^e eeuwse entree gezeten. Hierna is het een hogere deur geworden met op de verdieping een deur voor goederen t.p.v. het voormalige dakluik.

Keizerstraat (12) Het meest linker raam op de begane grond heeft nog een 18^e eeuwse dagkant. De voormalige deur was een brede toegangsdeur.

Keizerstraat (13) De voormalige deur op de verdieping voor goederen was van origine een dakluik. Eronder zat in de 18^e eeuw een ingang. De sporen hiervan zijn nagenoeg verdwenen. Het tweede raam van rechts op de begane grond heeft een 18^e eeuwse dagkant

Akkerstraat (noordgevel)

De oude daklijn van de 18^e eeuwse stallen zijn duidelijk zichtbaar. Centraal is de oude oeuil de boeuf zichtbaar.

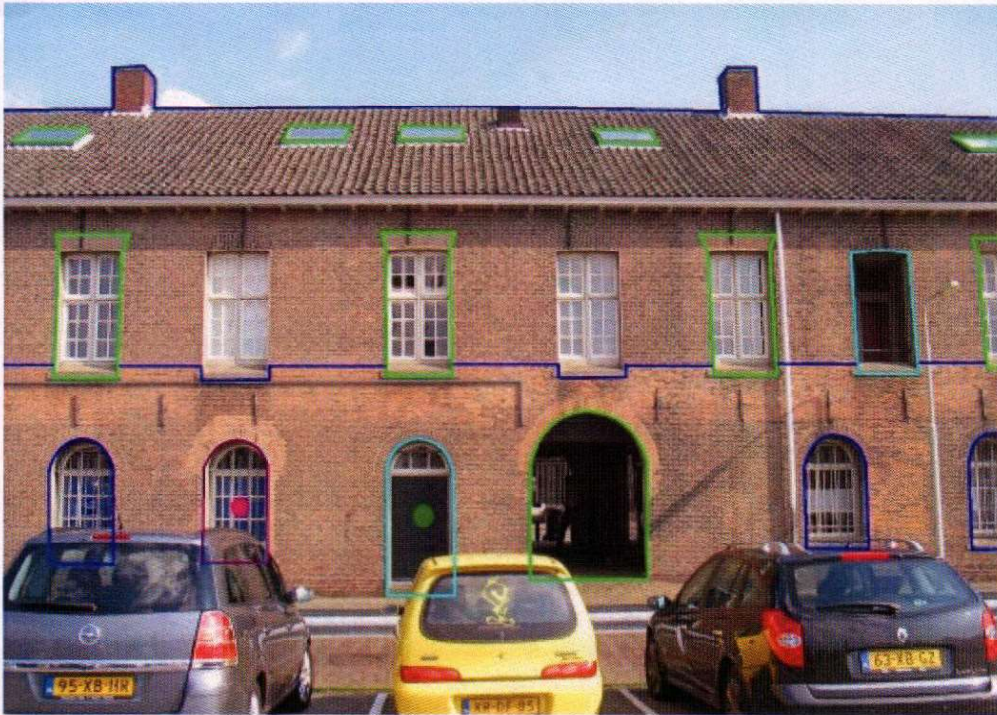
Achter de lange stallen (1) Op de begane grond zijn de sporen zichtbaar van een oorspronkelijk 18^e eeuwse doorgang met een 19^e eeuwse rondboog

Achter de Lange Stallen (2)

Achter de Lange Stallen (3) Ter plaatse van de doorgang zat een raam

Achter de Lange Stallen (4) Ter plaatse van de doorgang zat een raam.

Achter de Lange Stallen (5) De inboetingen rond het tweede en vierde raam van rechts zijn 20^e eeuw

Achter de lange stallen (6) Naast de in 1980-81 nieuw ingebrachte deur zitten de sporen van een 19^e eeuw raam

Achter de lange stallen (7) Op de begane grond zijn de sporen zichtbaar van twee vierkante 19^e eeuwse ramen die vermoedelijk na 1868 zijn aangebracht. Half overlappend met het tweede raam van links zitten de sporen van een deur.

Achter de Lange Stallen (8)

Achter de Lange Stallen (9) De doorgang was een raam

Achter de Lange Stallen (10)

Achter de Lange Stallen (11) De deur heeft, die voorheen een raam was, heeft een afwijkende hoogte en als enige een 19^e eeuwse bovenlicht. De overige bovenlichten zijn 20^e eeuwse.. Ter plaatse van de doorgang zat een raam.

Achter de Lange Stallen (12)

Vanaf de vertanding in het metselwerk wijkt de detaillering van de ramen en de onderdorpels van de ramen op de verdieping af. Ook de lagenmaat is afwijkend. Het geheel wijst op twee opeenvolgende bouwfases. Ter plaatse van het tweede raam vanaf de hoek zitten de sporen van een 18e eeuwse doorgang. Eerste raam vanaf de hoek raam was op een foto uit 1965 dichtgemetseld. In 1980-81 is deze weer geopend.

Vierwindestraat (zuidgevel) De oude daklijn van de 18^e eeuwse stallen zijn duidelijk zichtbaar. Centraal is de oude oeuf de boef zichtbaar. Er hebben drie ramen in de oude 18^e eeuwse gevel gezeten. Wanneer die zij aangebracht is onbekend. In 1947 waren deze ramen dichtgemetseld. Met het aanbrengen van de vier nieuwe ramen in 1980-81 zijn de sporen van deze ramen nauwelijks herkenbaar.

Monumentale kwaliteiten en waardebeoordeling

De Lange Stallen zijn nauw verbonden met het militaire karakter en de ontwikkeling van de garnizoenstad Breda. Het was één van de weinige militaire gebouwen binnen de veste en mede bepalend voor de verdere ontwikkeling van de militaire faciliteiten en uitbreiding van de stad. Bij het slopen van de stadsmuur werden de Lange Stallen verbouwd tot kazerne met een groot exercitieterrein ervoor, hetgeen zeer bepalend is geweest voor de verdere ontwikkeling van de stad. Ook na de uitbreiding van de militaire faciliteiten met de bouw van de Chassékazerne bleef het gebouw, mede gezien zijn lengte, een duidelijke begrenzing van de oude binnenstad. De verbouwing van stallen naar kazerne, naar voedselmagazijn van een kazernecomplex, is hierbij een weerspiegeling van de groei van de militaire faciliteiten van Breda.

De verbouwing van 1980-81 heeft het gebouw vanuit monumentaal oogpunt verschaald. De onderdoorgangen, de loggia's en de forse dakkapellen doen afbreuk aan de oorspronkelijke strakke opzet van het gebouw. Daar tegenover staat dat in de jaren '80 de renovatie van het complex, dat toen nog geen monumentenstatus bezat, als een toonbeeld van hergebruik van historische gebouwen werd beschouwd.⁶ Daarnaast zijn, ondanks de grote ingrepen, bij de herbestemming van het gebouw wel diverse historisch waardevolle componenten gerespecteerd. Zo is de historische ontwikkeling van het gebouw nog grotendeels afleesbaar wat de Lange Stallen tot een bouwhistorisch interessant document maakt. Het nog resterende 18^e eeuwse casco en bijbehorende bouwsporen, de uitbreiding en aanpassingen uit 1868 alsmede de vroeg 20^e eeuwse aanpassingen dragen bij aan de monumentale waarde.

Ondanks ontbreken van een regelmatig stramien voor ramen en deuren bestaat er een zekere eenheid tussen enerzijds de ramen en deuren op de begane grond en anderzijds de ramen op de verdieping. Bij de renovatie zijn de historische ramen gehandhaafd en voor nieuwe elementen is de bestaande detaillering overgenomen, waarmee de uniformiteit enigszins is gehandhaafd. De aanpassingen en toevoegingen uit 1980-81 zijn van indifferente waarde. De monumentale waarden van het interieur zijn beperkt. Voor zover aanwezig zijn de in 1868 aangebrachte balklagen en kap, waarbij houten delen van de oorspronkelijke stallen zijn hergebruikt, van belang. Een belangrijk onderdeel van de historische structuur is de centraal geplaatste wand die in de lengterichting van het pand loopt, samen met de positionering van de trappen. Afgezien van de twee aan de kopse zijden van het pand gesitueerde trappen uit het begin van de 20^e eeuw, zijn er geen monumentale interieuronderdelen. De trappen hebben hun oorspronkelijke, uiterst functionele vormgeving behouden. De verdere indeling van de plattegronden vertegenwoordigen geen monumentale waarden. De zolderverdieping bevat afgezien van de dakconstructie en de stijpunten eveneens geen monumentale waarde.

De essentie van de Lange Stallen zit in het langgerekte volume onder een zadeldak, kenmerkend voor de militaire barakarchitectuur. Waardevol is dat enerzijds de eenheid in het complex enigszins is bewaard terwijl anderzijds ook de historische gelaagdheid duidelijk herkenbaar is.

⁶ 'Hergebruik' *Bouw*, 38 (1983), 53-62.

Hiërarchische waardekaart

Hogere monumentale waarde. Onderdelen of structuren die een wezenlijk onderdeel zijn van de monumentale verschijningsvorm. Beperkte ontwikkelingsmogelijkheden

Monumentale waarde. Onderdelen met een structuurwaarde die geen wezenlijk onderdeel zijn van de monumentale verschijningsvorm. Ontwikkelingen zijn mogelijk met respect voor de oorspronkelijke opzet en structuur.

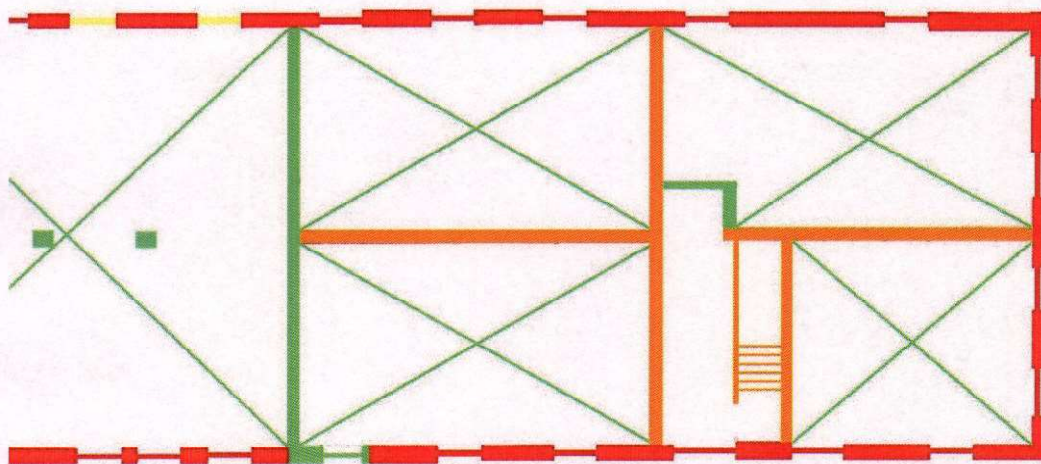

Beperkte monumentale waarde. Onderdelen of structuren die geen essentieel onderdeel van de hoofdstructuur vormen. Ruime ontwikkelingsmogelijkheden.

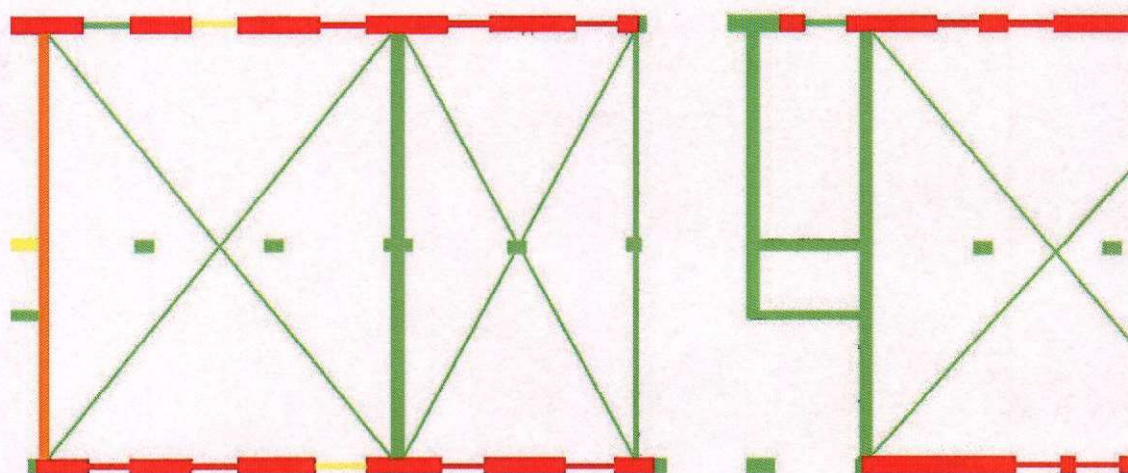

Indifferente monumentale waarde.

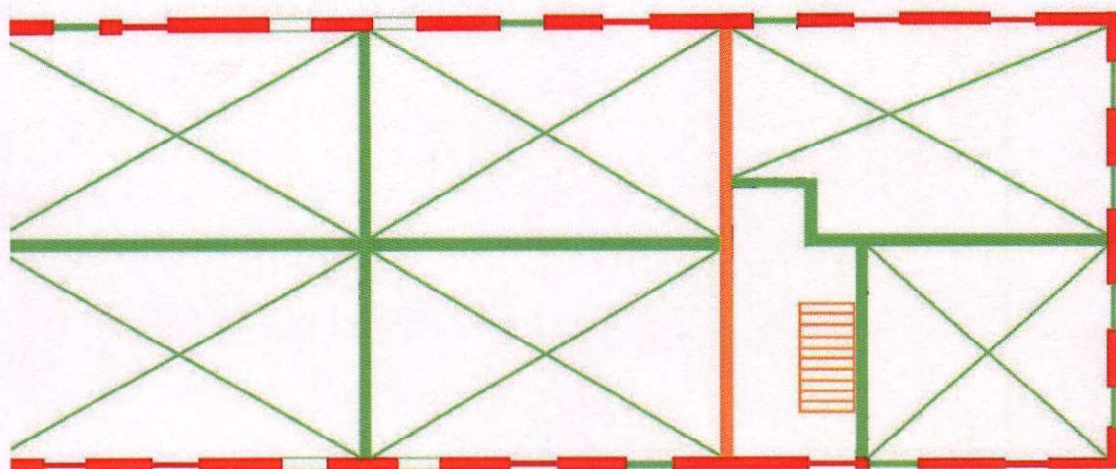
Toelichting: Aangezien het steeds terugkerende elementen zijn is niet het gehele 180 meter lange gebouw opgenomen in de waardekaart maar een representatief deel. Aangezien de woningindelingen niet direct relevant zijn voor de monumentale waarde, zijn deze niet ingetekend maar is de waarde met een algemene aanduiding aangegeven.

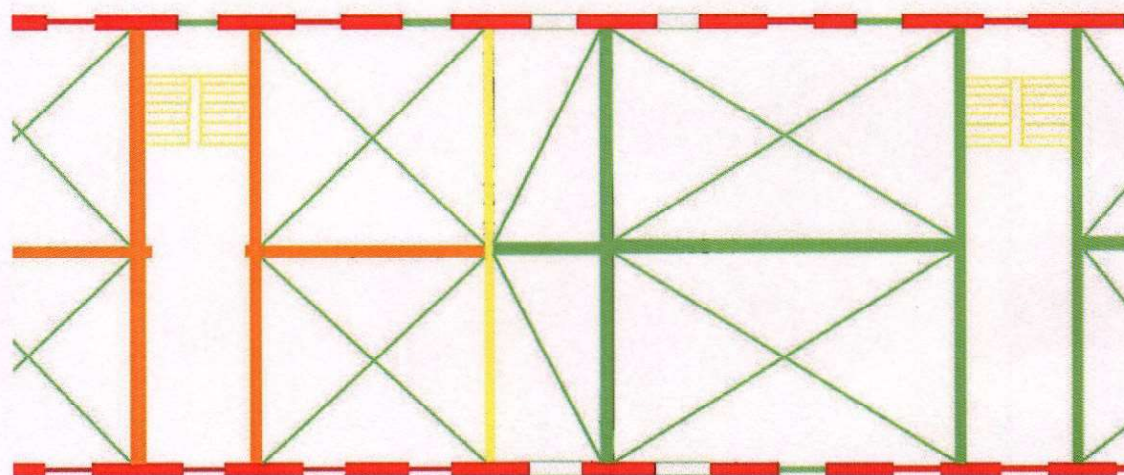
Fragment 1, begane grond. De onderzijde is de Keizerstraat, met kopgevel aan de Akkerstraat

Fragment 2, begane grond. De onderzijde is de Keizerstraat. Rechts sluit aan op Fragment 1

Fragment 1, eerste verdieping. De onderzijde is de Keizerstraat, met kopgevel aan de Akkerstraat

Fragment 2, eerste verdieping. De onderzijde is de Keizerstraat. Rechts sluit aan op Fragment 1

Bronnen

Stadsarchief Gemeente Breda

Kolman, C. et al., 'Noord Brabant', *Monumenten in Nederland*, 1997.

Otten, G., C. Buijsen, 'De Chassékazerne. Een beknopte levensschets' *Archivaria*, 1, 1998, 4-9.

'Hergebruik', *Bouw*, 38 (1983), 53-62

Bijma, A. et al, *Breda na 750 jaar*, 2002.

Bijlage

Redengevende Omschrijving Lange Stallen

Inleiding

Bijna parallel aan de Ginnekenstraat, tussen Keizerstraat en Achter de Lange Stallen ligt de voormalige CAVALERIESTALLING voor 264 paarden, in oorspronkelijke opzet uit 1765. Het gebouw was tweebeukig; de paarden stonden met de hoofden naar elkaar.

Het 180 meter lange gebouw werd in 1765 voltooid als vervanging van de oude 'Houtte Stalling', die al zichtbaar is op de plattegrond van Immink bij Van Goor.

De in 1765 gebouwde 'bemuurde' stal, telde één bouwlaag en een zolderverdieping, had een met pannen gedekt, steil zadeldak en was voorzien van staldeuren onder rondboog en ver uiteen geplaatste boogvensters. Boven de staldeuren bevonden zich dakkapellen voorzien van luiken. De zolder werd gebruikt voor de hooiberging.

In 1868 werden de stallen met een verdieping verhoogd en tot kazerne ingericht.

Toen zijn er ook op de begane grond, veel boogvensters bijgekomen; in de nieuwe verdieping werden vensters onder segmentboog aangebracht. Rond 1947 is het pand verbouwd tot levensmiddelenmagazijn van de Chassé kazerne.

In 1980 werd het pand verbouwd tot appartementencomplex (HATwoningen). De grootste veranderingen die toen zijn aangebracht bestaan uit de doorgangen op de begane grond, de dakkapellen, extra vensters op de verdieping en het interieur.

Bestaande raamtralies zijn bij deze verbouwing op de begane grond deels gehandhaafd; op de verdieping heeft iedere woning een raam zonder tralies. Boogopeningen op de begane grond zijn meestal voorzien van trekstangen.

Omschrijving

Het voormalig CAVALERIEGEBOUW heeft een langgerekte, rechthoekige plattegrond, telt twee bouwlagen plus een kapverdieping en wordt gedekt door een zadeldak met grijze, deels oude pannen.

De gevels zijn gemetseld in baksteen, voorzien van een trasraam aan de lange westzijde en gepleisterde plinten aan de andere gevels. Het metselwerk kent veel bouwsporen.

Op de begane grond openingen onder rondboog; op de verdieping openingen onder segmentboog en nagenoeg rechte strek. Schuin aflopende gecementeerde vensterbanken en gecementeerde dagkanten in de meeste openingen. Op de dakvlakken bevinden zich, relatief grote, nieuwe (1980), deels geschakelde houten dakkapellen onder zadeldak met diepliggende meerruits deuren en balkons.

De langgerekte (oost)gevel aan de Keizerstraat telt op de begane grond zestig onregelmatig verdeelde openingen onder rondboog; in het geval van deur- of vensteropening voorzien van bovenlichten.

Aan deze zijde zijn op de begane grond vier doorgangen gemaakt, die elk bestaan uit twee boogopeningen. Ze bevinden zich in de 8/9 travee, 16/17 travee, 26/27- en 43/44 travee.

De begane grond bestaat verder nog uit vier dubbele deuropeningen en twee enkele deuropeningen onder rondboog, voorzien van eenvoudige deuren.

Daartussen vierruits vensteropeningen en een viertal achtruits vensters onder grotere rondboog

Op de verdieping achtenvijftig onregelmatig verdeelde openingen, waarvan 42

houten, meerruits kruisvensters en 16 nisloggia's.

In het midden van de gevel bevindt zich op de begane grond op bovenlicht hoogte, een ingemetselde gevelsteen met daarop de stichtingsdatum: 1765

In de langgerekte westgevel bevinden zich op de begane grond achteenvijftig, onregelmatig verdeelde openingen waarvan de tweede dichtgemetseld is. In deze gevel vier doorgangen, bestaande uit één grotere rondboogopening in de 11, 18, 43 en 51 travee.

Daartussen vierruits vensters onder rondboog en kleine deuropeningen onder rondboog. De bovenlichten zijn bijna steeds voorzien van spaken. Op de verdieping meerruits kruisvensters en loggia's.

Op de begane grond zijn de symmetrisch ingedeelde kopgevels voorzien van vier vierruits rondboogvensters met bovenlichten.

Vier kruisvensters op de verdieping onder segmentboog. In de topgevel een dichtgezet rondvenster in plaats van het oorspronkelijke, liggende elliptische venster (oeuil-de-boeuf).

Waardering

Het object is van algemeen belang. Het is van cultuurhistorische waarde als voorbeeld van de typologische ontwikkeling van militaire gebouwen en als herinnering aan de geschiedenis van Breda als vestingstad.

Het gebouw maakte in de bouwtijd deel uit van de militaire gebouwen die in de achttiende eeuw het uiterlijk van de stad Breda bepaalden. In 1747 had Breda 1300 huizen en een garnizoen van 11.000 soldaten.

Het gebouw is zelfs in de huidige aangetaste staat, van belang vanwege de typologische zeldzaamheid.